

PIK KATALIN

A cigány gyerekek és az óvoda esete – II.

Az iskolai szegregáció-kutatás alprogramjában elfogadta az Akadémia Kisebbségkutató Műhely azt a kutatási tervet, melyben egy hét településre kiterjedő kutatást végeztünk a cigány gyerekek óvodai helyzetéről. A teljes anyag terjedelmi okokból nem fért volna el a lapban, ezért egy kisebb, „emészthetőbb” változatot adunk közre. Remélhetőleg mind szociálpolitikus, mind szociális munkás olvasóink számára hasznos információkkal.

Előző számunkban írtunk Dalospetriről – a Tiszatetőnyhez mindenben hasonló faluról –, ahol nem szeretik a cigány gyerekek az óvodát. Most a másik pólust mutatjuk be.

Tiszatetőny, ahol szeretnek óvodába járni

A 2700 lakosú község a keleti országrész egyik nagyon szegény települése. Az első benyomások és a későbbi beszélgetések egyaránt ezt erősítették meg. A házak erősen lepusztultak, a burjánzó gyomon kívül az óvoda kertjét és a polgármesteri hivatal előtti pázsitot kivéve, egyéb zöldet szinte sehol nem látni. A mellékutcák mind földutak, a régebben jobb napokat látott néhány porta is romlásnak indult.

A lakosságnak mintegy fele cigány. A cigánytelep természetesen még a lelakott házaknál is szomorúbb és nyomorúságosabb. Elöl igazi putrik állnak, hátrább egy nemrég felépített szociálpolitikai kedvezményrel épült ház, melyet a tervek szerint majd még néhány követ. Nemcsak az épületek szegényesek és elhanyagoltak, hanem az emberek is. Sokszor látni a nélkülözés külső jegyeit. A cigánytelepi beszélgetések során öregnek látszó emberekről derül ki, hogy 30–35 évesek. Sok az alultáplált gyerek – egy 2 éves gyereket például 10 hónaposnak néztünk (nem volt beteg, sőt az anyja azzal büszkélkedett, hogy szerencsére nem szorul orvosra).

A munkanélküliség átlagosan 40 százalékos, a cigányoké 90 százalékos körüli, mintánkba került települések zöméhez hasonlóan. A romák közül mindössze egyetlen embernek van munkája a faluban. Helyi munkaalkalmat a tsz vagy az önkormányzat kínál, de nem a ci-

gányok számára. Szerencsés az a család, ahol van aktív munkaerő, olyan felnőtt, aki nem beteg és szabadlábbon is van. Az ilyen szerencsés család jövedelemhez juthat abból, ha talál alkalmi munkát a közeli városban. A napszám alacsony és ritkán lehet hozzájutni: előfordul, hogy ki sem fizetik a kiszolgáltatott munkavállalónak.

A polgármester volt egyik beszélgetőpartnerünk. Szép, aránylag tágas irodájában fogadott, és sokáig úgy tett, mint aki nem érti, miért is vagyunk ott, pedig mind a felkérő levelünkre, mind az előző napi telefonunkra emlékezett. Olyan érzésünk volt, mintha 1984-et íránk és a pártközpont ellenőreinek néznének minket. A különbség csupán annyi, hogy a polgármester nem nagyon izgatta magát bármilyen ellenőrzés miatt, ami Tiszatetőny cigányságával lehetne kapcsolatban.

A nemzeti és etnikai kisebbségek támogatásához igényelhető plusz támogatás megszerzése nem ment egyszerűen, mert az interkulturális nevelés fontosságára hivatkozva az összes tanulóra emelt fejkvótát kértek, és erre írtak nevelési programot. Ezt azonban nem fogadták el, mondván, hogy csak a kisebbségekre jár kisebbségi fejkvóta. Egy szakértő szavára hajlottak, amikor a fenti módon igényelték a plusz pénzt, de úgy látszik nem volt jó a tanács. Erre még visszatérünk az oktatási intézmények kapcsán.

1998–99-ben 130 gyereket írtak be az óvodába, ebből 95 volt cigány származású.* A speciális tanterv szerint oktató iskolába 64 gyerek jár ebben az évben, közülük egy kivételével mind cigány. Az általános iskola 332 tanulója közül kb. 80 százalék a cigány. A polgármester és a jegyző nem tudja pontosan, hogy hány cigány gyerek tanul középfokon – számuk négy vagy öt. Ösztöndíjat nem fizetnek nekik, a megyének van egy alapja, amiből támogatást kapnak. Beiskolázási segílyt viszont az önkormányzattól kapnak a középiskolások.

Néhány nem cigány szülő szerint „kisebbségbe került” gyerekeik jövőjét úgy tudják megfelelően biztosítani, ha a szomszéd település iskolájába iratják a gyerekeket, amely ugyan nem „színmagyar” iskola, mint a gazdasági vezető mondta, de ahol legalább nincsenek kisebbségben a magyarok. Differenciálnak nevezik az iskolai oktatást, ugyanis minden évfolyamban két csoport van: akik jobban tudnak, és akik rosszabbul. Ez a differenciálás azonban nem akadályozza meg a szomszéd falu iskolájának igénybevételét. Mindennek pedagógiai vetületével nem foglalkozunk részletesen, hiszen itt mindössze a települést szeretnénk röviden bemutatni.

67-en dolgoznak a közművelődés területén, ebben benne vannak a pedagógusok (hat gyógypedagógus is van a faluban, amely valóban ritka szép szám). Sem pszichológus, sem szociális munkás nincs, de az önkormányzaton belül van egy családügyi előadó, aki a hátrányos helyzetű családokkal foglalkozik és a szociális szakértelmet jeleníti meg a gyermekes családok körében.

Az önkormányzati testület etnikai összetétele egyáltalán nem tük-

* Mint előző cikkünk módszertani részében részleteztük, mindez a pedagógus becslése.

rözi a település etnikai arányait, hiszen a 10 fős testületben mindössze 1 roma van. Vajon miért? Hogyan vélekedik erről a falu vezetője, a polgármester? „... Nehéz ezt megmagyarázni. Először is a cigányoknak, akik képviselők akarnak lenni, önvizsgálatot kell tartaniuk. El kell érni egy olyan szintet, hogy megfeleljenek, hogy még maguk a cigányok is elfogadják őket, mert itt van olyan is, akiket maguk a cigányok sem fogadnak el...”

Ismét a sokszor hallott vélemény: a cigányoknak kell önvizsgálatot tartaniuk, nekik kell elérniük egy olyan szintet, amit a polgármester úr, a falu, a még mindig többségiként viselkedő másik 50 százalék elvár. És ha ez megtörténik, majd elválik, hogy beengedik-e maguk közé őket! A településen a cigányok és a nem cigányok kb. fele-fele arányban alkotják a népességet, ám a „magyarok” itt is többségiként viselkednek: ők a vezetők és ők csinálják a helyi politikát. Érdekes az óvodai helyzet, ahol ez a nem-kisebbségi kisebbségi helyzet – nyilván nemcsak önmagában ez – oda vezetett, hogy nem kell már elkülöníteni, kiszorítani a cigány gyerekeket, lehet elfogadni, befogadni, életkörülményeik iránt érdeklődni, hiszen úgyszincs más út.

A cigányok között több mint 90 százalékos a munkanélküliek aránya, és nem talákoztunk semmiféle helyi kezdeményezéssel ennek a problémának a megoldására. A polgármester rezignáltan sorolja a cigányok megélhetési módjait: családi pótlék, szociális segély és napszám. De pontos adatot a község első embere nem tud mondani sem a segélyezettek, sem a napszámba járók számáról. Földprogramot, vagy bármit, ami a paraszti munka, az alig megismert de mégiscsak gyakorolt munka ismereteit mozgósíthatná, nem említenek a faluban. Kísérletet sem tesznek a jelek szerint arra, hogy a segélyezett állapot megváltozzon a romák körében.

Mit lehetne tenni a mélységesen elszomorító, reménytelen helyzet javításáért?

A polgármester erre a kérdésre keserűnek tűnő nevetéssel ezt válaszolja: „... Ehhez egy olyan átfogó kormányintézkedés kellene, amit nem fognak még tíz év múlva sem megtenni, ehhez hosszú évtizedek vagy évszázadok kellene...”

Nem világos, milyen kormányintézkedés kellene, csak az, hogy másutt, fent kell csinálni valamit, amit „azok” nem tesznek meg. A legtöbb településen ilyen, vagy hasonló mondatokkal talákoztunk eddig is. Az összehasonlított két település vezetői is hasonlóan vélekednek: segítséget, tanácsot, megoldást valahonnan kívülről, felülről, valahonnan máshonnan várnak és akarnak. Minél messzebb, minél feljebb kellene csinálni a dolgot, nem helyben. Így nem is lehet csodálni, hogy a helyi politika tehetetlen, mindkét településen. Ha nincs az a bizonyos „kormányintézkedés”, amelyet persze még tíz év múlva sem fognak meghozni, nincs mit tenni, felmenti magát a falu vezetősége. Úgy tűnik, azokon a településeken, ahol szinte semmi nem történik helyi szinten (és két kivétellel a mintánkba csak ilyen került), az állam

tevélegesen csodáját várják, de feltételezik, hogy ez csak a nagyon távoli, a beláthatatlan távoli jövőben, a futurologia világában fog megtörténni, esetleg. Tehát: nincs mit tenni, magyar átok ül rajtunk. Vagy a több nemzedék múltán megtörténő, közelebről meg nem határozott kormányintézkedések, vagy a tehetetlen, a csapást elhárítani nem tudó semmittevés a helyi politika szintjén. És ennek egyenes következménye: a kognitív disszonancia csökkentésének legkézenfekvőbb módja a „blaming the victim”, a cigányok húzzák ki magukat saját üstöküknél fogva a nehéz helyzetből, hiszen saját sorsáért mindenki maga a felelős. Egy hatvan év körüli cigányasszony azonban sokkal világosabban fogalmazott arra a kérdésre, hogy mit lehet tenni. Ezt válaszolta: „...tudnák erre válaszolni! Tudnák! Úgy jutnánk előre, ha munkát adnának! Minden embernek! Munka volna, nem volnánk megszorulva. Például még a menyem is elmenne, iskolába, óvodába a gyerekek, milyen jó vóna! Elmennének a fiaim – az uram beteges, ő nem tudna –; reggel elmennének, és kapnánk fizetést... itten nem hiányzik más a cigányoknak. Ezt a polgármester is tudja bizonyítani, hogy a tetényi cigányoknál nincs dolgosabb, ha munka van... ha nem volnának dolgosak, nem jönnének el még Jászberényből is ide, hogy menjenek kapálni, paradicsomot szedni, ha nem volnának dolgosak, nem mennének most is a téesznel... még a gyereket is viszik kertészkedni...”

De munkaalkalmat teremteni kell, ehhez nem elég, ha dolgosak az emberek: ki kellene találni valamit. Ezt biztosan nem fogja megtenni egy nyugdíjas korú cigányasszony.

A polgármesternek nyilván mások a prioritásai. Nem a munkaadók becsalogatását tűzte ki célul. Elsősorban arra büszke, hogy működik a település, és ehhez nincs szüksége különösebb pótlólagos pénzekre. „...Nem vagyunk forráshiányosak! Mi vagyunk a kistelepek közül az egyedüliek, ahol nincs forráshiány. A működési feltételeket ebben az évben is tudjuk biztosítani!”

A nehéz helyzetben lévő települések – és két példánk ezek közé tartozik – szenvednek a szűkös anyagi lehetőségektől. Ebben nincs különbség a korábban bemutatott „rossz” Dalospetri és a „jó” Tiszatetény között. A települési vezetők ugyanúgy a külső-felső csodát várják. Az óvoda vezetése és működtetése azonban nagyon is eltérő a két helyen. Az óvodavezető véleménye természetesen nem egyezik Tiszatetényben a polgármester véleményével, ennek egyik példája az is, ahogyan a tiszatetényi polgármester szavait kommentálta a község óvodájának vezetője, hiszen a forráshiány persze relatív dolog. A vezető óvónő másként látja a források fakadását: „...lehetne forráshiányos az önkormányzat akkor, ha valóban ki tudná elégíteni azokat az igényeket az intézményekben, amelyekre valóban szükség van. Amíg az intézmények nem kapják meg [ezeket], addig persze hogy nem forráshiányos, ezért nem forráshiányos.”

Természetesen talpon maradni, működtetni egy szegény települést,

nem kis munkát feltételez, de talán magyarázza a falu ennyire leromlott küllemét, az infrastruktúrájának még az átlagosnál is rosszabb állapotát az a törekvés, hogy forráshiány pedig ne legyen. Ami persze nem hat a munkaalkalmakat kínáló fantáziájára. És akkor marad a segély.

Az óvodavezetőnek az a véleménye, hogy nemcsak az alultápláltság, a rossz minőségű táplálkozás hátráltatják a gyerekek megfelelő fejlődését, hanem a rémséges lakásviszonyok is, amelyek javítására nagyon kevés az emberek saját ereje. A riasztó állapotokról : „...12–13 család van, akik kb. 8 m²-en élnek. A mozgásra sincs elegendő helye a gyerekeknek. Tehát innen indul ki: mert ha megfelelő feltételeket kapnának ezek a gyerekek, akiknek genetikai adottságaik semmivel sem rosszabbak, fejleszthetők lennének ezek a gyerekek, csak éppen a 0–3 éves korban a megfelelő feltételek hiánya vezet oda, hogy a részfunkciók zavara előbb-utóbb azt jelenti, hogy enyhén értelmi fogyatékosává válnak, mert nincs kezelve a dolog.”

És hogy ez ne így legyen, az az oktatással csak közvetetten kapcsolatos, ám hosszú távú tervezést, beruházást igénylő politikai döntések kérdése.

Az eddigi meglehetősen visszásnak bemutatott helyzetben van pozitív vonás is: a tiszatetőnyi polgármester megpróbálja a faluba csalogatni a pedagógusokat, nívós lakásokat biztosítva részükre: „...Én úgy kapok óvónőt, ha megfelelő komfortos lakást biztosítok neki. Nem jön ide egyszerűen, ezt az anyagot tanítani(sic!), de ha a gáz is be van vezetve... Tavaly is öt lakást gázosítottunk... hogy legyen. Vannak, akik átjárnak, attól függetlenül, hogy van üres lakásunk, de akik itt vannak, azokat szeretnénk megtartani...”

Tekintsünk el a megfogalmazásban nem is olyan rejtett ellenérzéstől „ezzel az anyaggal” kapcsolatban, és lássuk a pozitívumot: itt van hat végzett gyógypedagógus, és megpróbálnak a pedagógusok számára valami pluszt nyújtani, szolgálati lakást, kényelmes fűtést. A gyógypedagógus azonban önmagában nem elég (erre később még kitérünk), és az óvodapedagógusok sem elsősorban a gázfűtés miatt maradtak ezen a településen.

Az óvodai helyzet és a cigányok

A közoktatási intézmények jelentős támogatása lehetne az egyik olyan tényező, amely esetleg hosszú távon javuláshoz vezethetne. Természetesen ehhez szükséges a helyi oktatáspolitikai aktivitása, akármilyen központi intézkedés csak a helyi intézkedésekkel szinkronban hozhat változást. Jelenleg is van olyan törvényi rendelkezés, amely lehetővé teszi, hogy pótlólagos forrásokat kapjanak a cigány gyerekek után, de ez sem itt, sem más településen nem elegendő ahhoz, hogy gyökeres változás következzen be.

Az előzőekben megpróbáltuk bemutatni Tiszatetőnyi helyi politi-

káját a cigányok életkörülményeit alapvetően befolyásoló munkaerő- és lakáspolitikai érzékeltetésével. Láttuk, hogy a település választott vezetője – aki feltehetően valamelyest reprezentálja a falunak a romákról alkotott véleményét – hogyan gondolkodott a kérdésről. Semmivel sem elfogadóbban, mint azt az előző településen tapasztalhattuk.

Az oktatáspolitikáról árulkodik az a mód, ahogyan elestek a nemzeti és etnikai támogatás plusz pénzétől: „...megigényeltük ezeket a támogatásokat, és amikor októberben megjött a szakértői vélemény ... le kellett mondani azt a megigényelt támogatást” – mondja a jegyző asszony. Az igénylés módja szakszerű volt, tehát a jegyző jól ismeri az eljárást: nem is ez volt a gond. Kérdésünkre pontosan el is mesélte az igénylés menetét. De ez valahogy nem vált világossá a számukra: nem tájékozódtak kellőképpen arról, hogy ez csak az etnikai vagy nemzetiségi kisebbséghez tartozó gyerekeket illeti? A jegyzőnő helyesen érzékeli a problémát: a gond annak megállapítása, „hogyan milyen származású az a gyermek...”. Amióta a cigánykérdés egyáltalán felmerül hazai oktatásügyünkben, alapvető probléma, hogy hogyan állapítjuk meg egy-egy gyerekről az etnikai hovatartozását (nem beszélve a szociológiai kutatások erre vonatkozó módszertani problémáiról, melynek nagy irodalma van, és amely meglehetősen megosztja a szociológus közvéleményt). Az összes általunk megismert településen megoldották ezt a kérdést, természetesen nem tökéletesen, de a támogatás elnyerése érdekében pragmatikusan. A „ki a cigány” kérdése egy kis faluban a helyi ismeretek alapján dől el, vagy jól, vagy rosszul. A jegyzőnő ugyan tudja, hogy az etnikai hovatartozás érzékeny személyes adat, amelyet csak önkéntes bevallás alapján lehet nyilván tartani, de „...egy óvodás gyerektől nem igazán lehet megkérdezni: te most cigánynak vagy magyarnak vallod magad?” Szinte érthetetlen, hogy a természetes és kézenfekvő megoldás, a szülők, a gondviselők megkérdezése miért nem kerül elő. Alighanem a község vezetőinek a cigányokról alkotott nem túl pozitív képe az oka, hogy ebben a kérdésben sem tekintik őket partnernek. (Ehhez csak egy apró adalék: a polgármesterrel készült interjúban megkérdeztük, van-e cigány származású pedagógus a faluban. A polgármester nemmel válaszolt, a mellette ülő gazdasági vezető azonban kijavította: „De van! Az óvodában van cigány pedagógus! A Sz.-né R. Erzsike!” „Hát én őt már nem oda sorolom” – hangzott a polgármester válasza.)

Az előzőkből tanulva, most már csak a helyi ismeretek alapján cigánynak tartott gyerekek után igénylik meg az emelt fejkvótát.

A települési önkormányzat elképzelései igen rokonszenvesek a pedagógusok megtartásáról (ld. pedagógus-lakások). Kissé ellentmond azonban a képnek, hogy a vizsgálatunk óvónői közül a kiemelkedően nagyszerű vezető óvónő nem helyi, hanem bejáró, és a kollégák közül is csak egy helyi van. Egészen más technikákkal toborzott maga köré olyan kollégákat, akik a legelfogadóbb, legnagyobbívű óvodák egyi-

két csinálják ezen a meglehetősen nehéz területen, ahol képesek az ellenséges hangulatú közegben szép, jó és hatékony óvodapedagógiai munkát végezni. Az ellenséges hangulatról a polgármester szavai is árulkodtak, az alábbi történet azonban tényszerűbb. Az óvoda ugyanis nehezen kapja meg a képviselőtestülettől azokat az eszközöket, pénzeket, melyekre szükségük lenne. A vezető óvónő nem panaszkodik, nem kér segítséget, nem emlegeti a központi vagy egyéb intézkedéseket, mindössze tárgyilagosan tájékoztat a helyzetről, amelyben eszközökre, pénzre lenne szüksége az intézményének:

„...Jeleztük a költségvetés elfogadás előtt és elfogadásán is, de igazából nem történt semmi. A cigány gyerekek oktatása nem fontos. Azt mondják, fölösleges a pénz, mert úgyse lesz belőlük senki meg semmi, és most minek költsünk arra. Inkább a meglévő 2, 3 vagy 5 millióból építsünk járdát! A képviselők így gondolkodnak.”

Ez azonban nem kedvetleníti el sem őt, sem a kollégáit, megcsinálják, amit akarnak és mind eszközeikben, mind pedagógiai munkájukban az igazi gyermekszerető szakértelem vezeti őket. Érdekes megvizsgálni, hogy a fenti anyagi kérést, illetve teljesíthetőségét hogyan látta a polgármester azaz a képviselőtestület. „...Nemrég volt egy testületi ülés, amikor az óvónő benyújtott egy igényt, hogy 100 ezer forintot kér cigány hagyományápolásra, egyebekre meg szakkönyvekre. A testület 50 ezer forintot hagyott jóvá, meg is indokoltuk: sok cigány itt már nem szereti, ha azt mondják neki, hogy cigány és én magam is egyetértek azzal, hogy ne erőltessük rájuk, amit nem akarnak. Ne csináljunk itt mi etnikai konfliktust azért, hogy azt mondjuk ezeknek a felnőtteknek egyik fele cigány, a másik fele magyar és erőltessük! Soha nem ismerte a nyelvet, nincs hagyománya, nincs kultúrája, ne akarjunk mi itt valamit mesterségesen előidézni!”

Elég érdekes ez az érvelés. Etnikai konfliktust okozna, ha az óvónő cigány kultúrával kapcsolatos szakkönyveket vásárolna? Ha a cigány gyerekek kultúrájáról, életéről többet szeretnének tudni a pedagógusok?

Ebben a faluban szívesen veszik az óvónők a behozott cigány kisgyereket, nem zavarja őket, ha más szokásaik vannak, ha meg kell tanítani a WC használatára, nem is esik erről szó. Viszont megpróbálják a rendelkezésre álló lehetőségeket használni. Például pályáznak. (Emlékszünk: a hasonló adottságú Dalospetri óvodája egyetlen önálló pályázatot sem adott be!)

Pályázati pénzből vettek 1 millió forintért a faluban egy házat és az óvoda bővítésére szánják, tehát oktatási célra. Ekkor majd talán nem lesz gond, hogy minden gyerek járhasson ide 3 éves kortól. 40–60 gyereket tudnak így felvenni majd a mostani létszámon kívül.

A vezető óvónő is úgy látja, hogy akiket fel tudnak venni, szívesen járnak, csak néhány családnál van gond, de ez nem jellemző.

Az óvodai térítési díj napi 82 forint. Ebben a faluban is az a szokás, hogy a térítési díjat a gyermekvédelmi támogatás összegéből vonják

le, illetve tartják vissza. Természetesen 82 Ft nem nagy pénz a napi háromszori étkezésért, az egész napos gondozásért, mégis háborognak a családok, amint azt a gazdasági vezető elmondja „ mert erre rá kell számolni a 12 százalékos áfát. Mindig háborognak, ha ki kell 2–3 ezer forintot fizetni. Mi meg csitítjuk, hogy gondolkodjál már, 62 Ft egy kakaós csiga egy gyereknek! Itt meg napi háromszori étkezést kap! Az a gond, hogy ők mindig mindent ingyen szeretnék!” – ez inkább a cigányokról szóló általános vélekedéshez adalék, s kevésbé az óvoda működéséhez.

Nem tudom, nem az lenne-e a legjobb mindenkinek, ha valóban ingyenessé lehetne tenni az óvodát. Ha ezzel valamennyire is megoldhatóvá válna, hogy a cigány és nem cigány szegény gyerekek felkészülten kerüljenek az általános iskolába. Mindenki így járna a legjobban. Hogy nem szívesen fizetik ki a több ezer forintot, a kereseti viszonyok ismeretében talán érthető. Legalábbis a külső szemlélőnek. Az óvoda gazdasági vezetője kesereg, mert az emberek akár egy nap túlfizetést sem akarnak bent hagyni: „...de van, aki ha egy nap túlfizetése van, veri az asztalt, meg ordít”.

Az óvodában járva csodáltuk a nehézségek ellenére megteremtett környezetet. Nemcsak az épület és a kert emelkedik ki a falu környezetéből („könnyen megtalálják, egy szép házat keressenek!” – szolt az útbaigazítás). Két épület, sok fa, tágas, szép kert, gondozott pázsit, kerti játékok. Mintha nem is Tiszatetőnyen lennénk. Az óvodavezető irodája is méltó a vezetőhöz. Igényesen berendezett, kényelmes hely, ahol nyugodtan beszélhetünk mi is, és nyilván a kollégák is. Az épület ugyan több mint száz éves, ez volt a régi községi iskola, de megfelelően modernizálták az óvoda igényeihez. A vizesblokkokat is a kisgyerekek igényei szerint alakították ki: a WC-k elkülönítetten, függönyökkel elválasztva állnak a gyerekek rendelkezésére. A rend, a tisztaság, a felszabadultan játszó gyerekek látványa az udvaron egészen különös, szokatlan jelenség a vizsgált hét település óvodái között. Az óvónő kiemelkedő szakmai érdeklődése a cigány gyerekek nevelése terén, optimizmussal kell hogy eltöltsön mindenkit.

Sajnos kevés a férőhely. Ennek hiánya miatt nem járnak többen óvodába. A kimaradók közül nem minden gyerek cigány, de többnyire a leghátrányosabb helyzetű családok gyerekeiről van szó. Ők nem is tülekednek annyira, hogy felvegyék a gyereket az óvodába a kötelező életkor alatt.

Kérdés: a szegények közül maradnak ki a legtöbben az óvodai nevelésből?

A vezető óvónő szerint: „Hát igen, de szegény itt mindenki ... nem is tudná [mindenki] hozni, férőhely hiánya miatt. Tavaly 130-an kérétek és mindenkit felvettünk, senkit nem utasítottunk el, de nem is tudtunk volna többet felvenni. A 4–5 évesek közül 14 maradt ki, az 5–6 évesek közül mind itt van és a 3–4 évesek közül 30–40 fő maradt ki, aki nem is jelentkezett, tehát nem volt miért elutasítani. De nincs

férőhely sem. Ebben az évben 16 gyereket helyhiány miatt el kellett utasítani, az elutasításról egy bizottság dönt augusztusban... Az 1998–99-es évben volt 19 gyerek, aki 5 évesen kezdte az óvodát, korábban nem is jelentkeztek, és sajnos ők a leghátrányosabb helyzetű gyerekek. Minden nagycsoportos korú gyerekeknek küld az óvoda értesítést arról, hogy amikor a gyerek betöltötte az 5. életévét, kötelező az óvodába járás. A védőnővel nagyon jó a kapcsolat, ő minden gyereket nyilvántart és az óvoda vele egyeztetve tudja kiküldeni ezeket az értesítéseket. Mind a 19 gyereket be is írátták, 2 gyerek szülője nem jelent meg az első hívásra, de a második után már nem volt gond.”

Természetesen nem biztos, hogy a leghátrányosabb helyzetű gyerekeknek elég az egy év óvoda, de biztató, hogy az óvoda bővítésével a közeljövőben a helyhiány megoldódik.

A beiratkozó családokat, gyerekeket az óvónők még augusztusban végiglátogatják, az évkezdést megelőzően. Mire a gyerek bejön az óvodába, kétszer találkozik leendő óvónőjével. A családlátogatás tapasztalatai hozzájárulnak a csoportbeosztás kialakításához. Az óvodában 5 csoport működik, szakember-ellátottságuk jónak mondható. „...25–28-as csoportok vannak, nagy létszámmal működünk... 2 szakemberrel, óvodapedagógussal és egy dajka nénivel... A kollégák közül kettő végzettség nélküli, az egyik gyógypedagógiai asszisztensnek tanul, 1 gyerekefelügyelő, a többi végzett, felsőfokon, 11 óvodapedagógus van az 5 csoportra.”

Mivel sok a hátrányos helyzetű gyerek, helyénvalónak tűnt a jól felszerelt óvoda vezetőjétől megkérdezni: hogyan történik az elmaradott gyerekek felzárkóztatása, hiszen a cigány felzárkóztatásra kértek támogatást ebben a faluban is.

„A felzárkóztatás az egy rossz szó. Inkább fejleszteni lehet, csoportos formában” – hallottuk az óvónő véleményét. Ezzel messzemenőig egyetértünk, és örültünk, hogy egy több mint évtizede a pályán lévő, a cigány gyerekek problémáit jól ismerő, a pedagógia módszereit kreatívan alkalmazó óvodavezető kimondta, amit sajnos sem az oktatási törvény, sem sok, terepen dolgozó kolléga nem nehezményezett. *Nem felzárkóztatni kell és főleg nem a cigányokra korlátozni a felzárkóztatás fogalmát!* Egy-egy gyerek saját magához képest jut el valamilyen fokra, és pedagógiai hiba, különösen az óvodában, ha ezt nem veszik figyelembe. Az egyén lehetőségei, képességei egy ilyen fogalom használatakor háttérbe szorulnak, és ha ilyen az oktatáspolitikai szóhasználata, ez az, amire célzott nevelési programokat kell írni, csak kevés pedagógus lesz – szerencsére a tisztatényi óvónő ilyen –, aki észreveszi azt a csapdát, amelyet ez a fogalomhasználat takar.

Mit csinálnak itt az óvodában?

„...A játékon keresztül, képesség- és észlelésfejlesztést végzünk. Nincs külön csoport, egyáltalán nincs. Együtt vannak integrált formában, ... mi így szeretjük, így látjuk eredményesnek. Végül is én azt

mondom, hogy akkor tudnak majd később is egymás mellett élni ezek a gyerekek, ha pici korban megszokják, illetve elfogadják egymást.”

Reméljük, hosszú távon létrejön majd egy ilyen módszerrel indított gyerekcsoportnál az eredmény. Sajnos – mint erre később visszatérünk – az óvoda önmagában kevés. Ha nincs hasonló szellemű folytatás, nem látható az erőfeszítés eredménye.

Láttuk, hogy az iskolában a „magyar” szülők közül sokan elviszik más községbe a gyermeküket, nem akarják a főként cigányok által látogatott általános iskolába járatni. Mi a helyzet az óvodával? „...A szülők részéről nem volt olyan, hogy csak magyar vagy csak cigány, inkább úgy, hogy tiszta meg piszkos gyerek együtt... Úgy ítélték meg, hogy a gondozottabbak [legyenek] együtt, a gondozatlanabbak meg külön. Ez egy-két szülő kezdeményezése volt.”

Az óvodai munka egyik fokmérője lehet, hogy az enyhe fokban értelmileg sérültnek nyilvánított gyerekek elkerülhessék a kisegítő iskolát. Ennek a problematikának itt (sem) szentelhetünk nagyobb helyet, de a vezető óvónő véleményét érdemes idéznünk: „...Ezek a gyerekek fizikálisan nagyon gyengék! Amikor bekerülnek, sokan azt gondolják, hogy nincs gond pl. a mozgásukkal. De van. Annyira gyengék fizikálisan, hogy pillanatok alatt elfáradnak, és nemcsak fizikailag, hanem szellemileg is elfáradnak.” Ha a megfelelő minőségű étel, a meleg, kényelmes hely, a nyugodt alvás biztosítva lenne, a kisgyerekek fejlődése is megfelelő lehetne. Említettük a lakások rossz minőségét, a munka hiányát, a nagy szegénységet. Az óvónő sem látja ezt másként. A nyomornak bizonyosan van egy olyan foka, amely veszélyezteti a gyerek fejlődését. A fogyatékosnak nyilvánított ép értelmű gyerekeknél végül is erről van szó. A végletes nyomor nem engedi kifejlődni azt sem, ami benne van egy gyerekben. A tapasztalat azt mutatja ebben az óvodában, amit már elmondott az óvónő: „Ha megfelelő feltételeket kapnának ezek a gyerekek, fejleszthetők lennének.”

Az óvónő azt állítja, hogy korábban kellene kezelni a részfunkció-kieséseket, az óvodában már esetleg késő. Hasonló tapasztalata van korai fejlesztéssel foglalkozó szakembereknek is, akiknek javaslata szerint védőnői szűréssel korán ki lehetne küszöbölni sok olyan, az apró részfunkciók kieséséből származó, később fejlődési problémát jelentő esetet, amelyek kezelése egyszerűen véghezvihető. A korai fejlesztés elmaradása miatt növelik a speciális iskolai tanulók számát, ennek minden következményével. Korai fejlesztő központok csak alig néhány nagyvárosban működnek, a szűrés pedig kidolgozásra vár.

A fejleszthetőségről hasonlóan vélekedik a vezető óvónő is:

„...Én nagyon optimista vagyok, ha nincs ennek genetikai háttere. Hároméves kortól és rendszeres óvodába járással, speciális megsegítéssel lehetne őket úgy fejleszteni, hogy akár egy szakmunkásképző vagy szakközépiskolába, néhányan nyilván egyetemet vagy főiskolát is el tudjanak végezni.”

A fejlesztésért az óvoda mindent megtesz, amire csak lehetősége

van: a tárgyi feltételek megszerzésével, és a szakemberek ilyen irányú továbbképzésével egyaránt. „...Nagyon jó irányban haladunk. Képességfejlesztésben kimondottan az észlelési funkció zavarainak megelőzését próbáljuk elérni itt az óvodában. Olyan módon, hogy pályázati pénzen nyert speciális eszközök, a mozgásfejlesztést illetve a részképességi zavarok fejlesztését szolgáló eszközöket vettünk. Továbbképzéseink: három pedagógus rendelkezik fejlesztő pedagógiai végzettséggel. ...A tárgyi feltételeinket és a tudásunkat meg a továbbképzésünket úgy próbáljuk alakítani, hogy minden részterületet próbálja a pedagógusok közül valaki csinálni...”

A kisegítő iskola persze ugyanolyan problémákat rejt itt is, mint másutt is: nem biztosítja azt a fejlesztő légkört, pedagógiai munkát, amelyre egy valamilyen szempontból lemaradt gyerekeknek szükségük lehetne. Leginkább azoknak a gyerekeknek, akik ebben a nagyon szegény faluban is a legszegényebbek közé tartoznak, hiszen: „...Azok kerülnek oda, akik a legrosszabb szociális környezetből vannak.” A természet persze nem válogat, a jómódú gyerekek között is van valódi sérült, pl. tavaly bekerült egy autista, idén pedig egy gyengén látó kislány a speciális tantervű iskolába. Ezt csak a pontosság kedvéért mondja el az óvónő, nem ez beszélgetésünk fő fonala. A cigány gyerekek lemaradása a témánk. Kérdés, hogy ami az óvodában már nem behozható, az vajon behozható-e az iskolában, az enyhe fokban sérült cigány gyerekek iskolájában?

„A szakértő szerint enyhén [sérültek]. Visszakerülhetnének a normál osztályokba megfelelő segítségnyújtással.” További kérdés, hogy vajon megkapják ezt a segítséget a kisegítőben?

A válasz: „Itt kapcsoljuk ki a magnót!”

Talán ez az utolsó mondat többet árul el a speciális tantervű iskola működéséről – ahol egy kivételével csak cigány gyerekek vannak –, mint az összes többi mondat. A kisegítő iskolákra az a jellemző, amit az óvónő a tiszatetőnyi kisegítőről is elmond.

„...Azt tapasztalom, hogy a kisegítő iskolák rosszul felszereltek, nem szakemberek látják el a feladatokat, rengeteg a képzés nélküli. Én a lehető legrosszabb formának tartom kistelepüléseken a kisegítő iskolák fenntartását. Hogy városi szinten hogyan alakul, nem tudom...”

Dehát akkor miért kell fenntartani? – tettük fel a kérdést az óvónőnek: „...szerintem nem kéne fenntartani, mert 5–6–7–8 gyereket 2–3 osztályban minden további nélkül lehetne integrált formában speciális órákkal megsegítve fejleszteni, felzárkóztatni. A gyerek kapna ugyanannyi segítséget, és nem lenne kirekesztve. Mert ez egyfajta előítélet, hogy te a gyógyóba jársz. Én nem tartanám fenn, ha rajtam múlna!” – mondja.

Én sem, ha rajtam múlna. A cikk bevezetőjében utaltam erre vonatkozó publikációimra, ahol bővebben kitérek a speciális iskola problémáira, itt csak az óvónő véleményét kívántam idézni. Egy olyan

szakemberét, aki a gyakorlatban is sokat tett és tesz azért, hogy ne kerüljenek roma gyerekek ilyen nagy számban speciális osztályokba. Nemcsak az óvónővel osztjuk a kisegítőről szóló véleményünket, hanem felnőttként sok, egykori cigány gyerek is hasonlóan gondolkodik, akiket eggyel több stigma kísér azzal, hogy „gyógyós” múltja van. De ennek kifejtése nem jelen írás tárgya, idézett írásaimban kitérek erre is.

Az óvoda hangulatából, az óvónő megközelítési módjából következik, hogy a szülőkkel is jó a kapcsolata. „...Nagyon jó [a kapcsolatunk], egy-két családdal vannak csak problémák. Nyitott, közvetlen, minden lehetőséget megragadunk, hogy a szülő akarja behozni a gyereket, mert akkor hozza be, ha bízik bennünk!” Pontosan ez az alap, ez az, amit megtaláltunk Tiszatetyben, és ezt hiányoltuk Dalospetriben. A hivatástudatból az következik, hogy ki kell alakítani a kölcsönös bizalmat, még egy olyan helyen is, ahol nem tudnak minden gyereket felvenni az óvodába, ahol nem kell harcolni a „fejkvótáért” és ahol a gyerek „neveltségi szintje” sem olyan, mint a középosztálybeli magyar gyerekéké. De ha az óvoda valóban azt akarja, hogy a gyereket felkészítse, fejlessze, bizonyosan el fogja érni, hogy a gyerek ott is legyen, hiszen enélkül nem lehetséges a szakmai munka. Ilyen megközelítés mellett nem csoda, ha azt érzékelik, hogy „...a bizalom megvan. Bármikor bejöhet a szülő, de megvan ennek a szabálya, vannak nyílt napjaink, de ha bármelyik szülő kérné, hogy szeretném megnézni, nincs akadálya. (Ezt még nem kérték). Főleg azt szeretik a szülők, ha a gyerek szerepel, valamilyen műsor van és a műsorból is talán... nem mint a gyereket megfigyelő szülő, hanem, hogy is mondjam... ő maga is műsort kap, és jól érzi magát. Mi szoktunk felnőtt műsorokat is adni, és nagyon élvezik a szülők.”

Az óvónő egészen másképp látja a cigányokat, mint a polgármester és a dalospetri óvoda vezetője. A polgármester szerint nincs kultúrájuk, az óvodavezető úgy látja, hogy „a régi szokásokat, a hagyományokat nem felejtették el, hál’ istennek”. Tehát van mit megtanulni tőlük, van mit megfigyelni, mármint annak, akit érdekel ez a hagyomány, ez a kultúra. Az óvónő számára egyértelmű, hogy ha cigány gyerekeket akar nevelni, tudnia kell, honnan jöttek. Ezek a gyerekek a helyi cigány telepről érkeznek az óvodába, tehát el kell menni a telepre, megnézni, hol és hogyan élnek. A vezetőnő el is megy a családokhoz. És ha valaki érdeklődéssel közelít a telep élet felé, mást talál, mint az, aki ellenségesen, előítéletekkel terheltlen megy oda. A vezetőnő szerint: „egy nagy család a cigánytelep, úgy érezhettem tegnap ott magam, mintha a Váci utcán sétáltam volna, de nyilván nem egy gazdag környezetben, hanem egy szegény környezetben. Sétálnak az emberek, üldögélnek a kapuk előtt, jókat beszélgetnek, szól a zene, fő a rengeteg étel, 3-4 családot ellátva, kapálnak, ... inkább szépítkeznek. Olyanok, mint egy nagy család!”

– Te milyen megfontolásból mész a telepre? – kérdeztük tőle.

– Mert érdekel! Fontos, hogy tudjam hogyan élnek, csak erre tudok építeni, másrészt meg az ő kultúrájuk ... nagyon szeretik, ha odamegyek, órákig ott vagyok, régről ismernek, beszélgetni szeretnek, szeretik, ha érdeklődöm felőlük, érdeklődöm a gyerekről. Ők viszont érdeklődnek az óvodáról és bajukat-gondjukat elmesélik. Próbálok reálisan válaszolni. Jó kapcsolatunk van, s szeretek köztük lenni.”

Ilyen elfogadó, szeretetteljes megfogalmazással csak egyetlen beszélgetőpartnerünknel találkoztunk a vizsgálat során: annál az óvodánál, ahol a másik alacsony hiányzási rátát mértük. Nem meglepő, hogy bizalommal vannak az óvoda iránt a cigányok. De sajnos az sem meglepő, hogy a teljesen más beállítódású önkormányzattól nehéz megszerezni még néhány tízezer forintot is a cigány kultúra megismeréséhez szükséges szakirodalomra.

A mintánkba került hét település közül csak két óvodában volt cigány pedagógus – mondanunk sem kell, hogy ott, ahol alacsony volt a hiányzási arány. Tiszatényben egy nehéz identitásproblémával is találkozott a vezetőnő a roma kollégánál. Ezt is sikerült megoldania, mint halhattuk:

„Van egyébként egy cigány óvónőnk, felsőfokú végzettséggel. A férje magyar. Nem adott plusz támogatást a jelenléte a munkatársaknak. Eleinte, 10–15 évvel ezelőtt, úgy éreztem, az első pillanattól kezdve, hogy nem igazán meri elfogadni, hogy ő a cigány népcsoporthoz tartozik. Talán most kezdi elfogadni magáról, szerintem most sem vállalja, de jobban mer állást foglalni dolgokban, sőt, ha problémáink voltak, inkább a háttérben maradt, nem igazán szólt bele a dolgokba, nem azt éreztem, hogy ő a saját népcsoportjának próbál segíteni. Most már őszintén, nyíltan beszél a dolgokról, ezt nem is lehet elkerülni. Valamikor a kezdet kezdetén elhatároztuk, hogy erről beszélni kell, most érzem, hogy most már őszintén mondhatjuk, amit gondolunk a cigányokkal kapcsolatban. Az ő kapcsolatai gyakorlatilag visszanyúlnak az ősihez, tartják a rokoni kapcsolatokat...”

Ahhoz, hogy ez a cigány származású diplomás óvónő vállalni tudja identitását, ez a vezetői magatartás kellett, és hosszú idő, türelem. Talán az ilyesfajta eredmények miatt is tartja magát optimistának a vezetőnő.

Az sem általános, hogy ebben a faluban „van olyan óvónő, aki olyan kapcsolatban van egyes cigány családokkal, hogy egy-egy hízóvágás után kóstolókat küldenek egymásnak”.

A cigány és magyar gyerekek, a két egymás mellett élő népcsoport közötti távolság csökkentését, az előítéletek esetleges lebontását szolgálja az a tudatos munka, amelyet a környezetismeret keretében végez az óvoda. Nemcsak szólam itt, hogy egymás mellett kell élnie a két népnek. Úgy vélik az óvodapedagógusok, hogy a gyermekek ismereteinek bővítését, a környezet megismerésének egyes részleteit cigány családoknál is be lehet mutatni: „Nemcsak a község közepén lévő ismeretekre [hagyatkozunk], hanem a cigány családokhoz is ki-

megyünk, megnézzük, kinél van sertés, a másik alkalommal szól a szülő, hogy náluk kiskacsa van, és ezzel azt próbáljuk elérni, hogy ismerje meg a magyar gyerek a cigány családok életmódját és fordítva is! Ez a megközelítés talán a megfelelő módon indul itt el, és nagyon büszkéek a cigány családok, hogy kimegyünk!”

Mindezek ellenére van néhány gyerek, aki rendszeresen mulaszt. Erről is őszintén beszél az interjúalanyunk. Meglátása szerint a rendszeresen hiányzók „a legrosszabb körülmények között élő családok, a legrosszabbul kezelhető családok. Két, azaz három családról van szó, akik nemcsak óvodai szinten, de iskolai és önkormányzati szinten is a legproblémásabbak, minden tekintetében. Az oka? Szerintem az, hogy a szülőket soha nem érjük el. Valamilyen oknál fogva mindig máshol vannak, mint ahol lenniök kellene. A nagyobb gyerekek vigyáznak a kisebbekre, ez azt jelenti, hogy az iskolás se megy iskolába, a kicsi se megy óvodába ... az önkormányzatnál a családgondozó maximális, szerintem a megye legjobb családgondozója rendszeresen, hetente látogatja ezeket a családokat, a mi gyermekvédelmi felelősünk úgyszintén. Jelzés nélkül is kimennek, ezek visszatérő problémák, a családgondozó nemcsak oda megy, ahol probléma van, hanem minden olyan családhoz is, ahol úgy gondolja hogy segítségre van szükség, illetve a telepen minden családot lelátogat, és hallgatnak rá... Az igazság az, hogy itt már mindent bevetettünk. És hát sem az anyagi segítség, sem más jellegű segítség nem hat, itt nem tudtunk eredményt elérni. Jön a következő napon a gyerek, jön két napig, megint nem jön egy napig, és jön egy napig, két napig nem jön... nem lehet anyagi oka, a saját maga életformája [ez]. Ki van fizetve az óvodai térítés, [ez] egyfajta életmód. A gyermekvédelmi támogatásból ki van fizetve a térítés, az életmód, az életstílus, ahogy ők élnek [az ok]. Nem fontos az intézményi nevelés.”

Figyeljünk a fogalmazásra: az óvónő úgy látja, hogy az a két-három család, amelyben a sokat mulasztó gyerekek nevelődnek, a cigányságnak egy olyan rétegéhez tartozik, amely a legrosszabb körülmények között él, és ahol a szülők számára az intézményi nevelés nem fontos. Nem azt mondja, mint első esettanulmányunk vezető óvónője, hogy elhanyagolják a gyerek nevelését, hogy nem fontos számukra a gyerek, hanem hogy az az érték, amit sokak számára az intézményi nevelés nyújt, az nem fontos.

Nagyon lényeges kérdést érintünk itt. Anélkül, hogy belemennénk az életmódváltás vagy értékváltás dilemmáinak bármennyire felületes taglalásába, nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy akár tudatosan, akár nem tudatosan, de a szülők tapasztalatai az intézményi nevelés fontosságáról legalábbis ellentmondóak lehetnek. Kétségtelen, hogy ezen a településen az óvoda kitűnő, az óvónők elfogadóak, előítéletmentesek sőt, sokan érdeklődnek a cigányság élete, életformája, kultúrája iránt. Ez kivételesen pozitív helyzetet jelent. Ez meg is látszik az óvodai hiányzásokon. A későbbiekben azonban, a speciális tanter-

vű iskola, az összevont osztályokkal, a „gyógyós” lét megbélyegzettségével, vagy az az általános iskola, ahol másodiktól megpróbálják elkülöníteni a jobban haladókat a rosszabbul teljesítőktől, az a tudat, hogy a „magyarok” közül sokan inkább másik faluba viszik a gyereket, csak ne kelljen a cigányokkal együtt járni, a továbbtanulás értelmetlensége és lehetetlensége, a munkalehetőségek szinte teljes hiánya, a többségi társadalom értékei szerinti teljes perspektívtalanság nem valami hívogató. Az intézményes nevelés fontosságát be nem látók érzékelik a valóságot, a köznapi jelenségeket, az alábbi helyzetet, amit egy 56 éves asszony fogalmazott meg: „a cigányok között egy pár ember, aki jobb módú... nem tudom miért... én hiába tanítottam a fiaimat, három fiam van. Szolnokon tanítottam, kőműves épületburkoló, a másik gépszerelő, Kunhegyesen motorszerelő ... mit ér vele, egynek sincs munkája!”

Az óvónő, a vérbeli óvónő feladata azonban az, hogy az óvodába csalogassa és az iskolára felkészítse ezeket a gyerekeket is, hiszen nem sok más esélyük van a jobb életre, mint a jól, jobban eladható szak tudás megszerzése, ezért: „nem adjuk fel a harcot, megyünk és nagyon sokszor megyünk, tudjuk, hogy holnap itt lesz, holnapután nem”. Ezt teszik szakmai becsületből, elhivatottságból, ha nagyobb szavakat akarunk használni. Hiszen a külön erőfeszítéseket nem honorálja senki, nincs jutalom, az önkormányzat szűkös költségvetéséből különösen nincs. „Az egyik óvónő, aki a gyermekvédelmi felelősünk, heti egy óra kedvezményt és havi 900 Ft gyermekvédelmi pótlékot kap. Ami törvény szerint nem jár, kimondja az új gyermekvédelmi törvény, hogy az óvodában nincs szükség gyermekvédelmi felelősre. Ez az óvodavezető és a helyi gyermekvédelem feladata, illetve a gyermekvédelmi feladatokat az egész napi óvoda során a gondozó, az óvoda ellátja. De hogy mi történik az óvodán kívül, azt a törvény nem szabályozta, és nem foglalkozik vele. Most voltunk egy konferencián, ahol megkérdeztem, hogy ha 6 évesen a gyerek bekerül, ott miért van szükség gyermekvédelmi felelősre, és az óvodában miért nincs? A válasz az volt, hogy mi az óvodában ellátjuk a gyermekvédelmi feladatokat, ami az óvodára tartozik. Ezt én nem így látom, lehet hogy egy városi óvodában, ahol jó módú családból kikerülő gyerekekről van szó ez így van, de ott is lehet hátrányos helyzetű gyerek, veszélyeztetett, de ez más jellegű.”

Az iskolai életre való felkészítés az egyik legfontosabb dolga ennek és a többi óvodának. Ha mindenki ilyen komolyan venné a dolgát a cigány gyermekekkel kapcsolatban, ennyire készítené fel a következő életfeladatokra, mint ez az óvoda, ez a tanulmány nem született volna meg, mert már régen idejétmúlt kérdés lenne, hogy miért kerül ennyi cigány gyerek kényszerpályára, miért van a roma népesség olyan helyzetben, amilyenben még ma is van.

Az óvónőnek vannak elképzelései, ha rajta múlna, a helyi feladatot kitűnően meg tudná oldani: „...Én tudom, mit kellene tenni, illetve,

sejtem. '84-'85-ben volt egy olyan időszakunk, amikor ha reggel 8-ig nem érkezett be a gyerek, biciklire ültünk az óvoda vezető helyettesével és összeszedtük a gyerekeket. És azt mondtuk, hogy na most akkor indulunk, és óvodába megyünk. Ezt most nem csináljuk. Az jutott eszembe, hogy ha egy pályázaton vagy akármin lehetne nyerni, vissza kellene menni, meg kellene fizetni a pedagógust, aki vállalja, és kimenni a gyerekért. Vagy egy kisbuszt [venni], betenni a 9 gyereket. Igaz, mindenki arra várna akkor, hogy menjünk érte. Akkor minden gyereket busszal kellene behozni. Ez a kerékpáros dolog azonban..."

Nem lenne ördögösség megoldani, van egyszerű, nem drága és biztosan kifizetődő módszer a hiányzások további csökkentésére, hosszú távon. Ha fontos lenne a cigány gyerekek óvodáztatása, ha fontos lenne, hogy az intézményes nevelést, a többségi társadalom értékeit magukévá nem tett emberek élete megváltozzon hosszú távon. Persze a későbbiekre más intézményekben kellene ügyelni, mert hiába az óvoda, ha az iskola nem építi tovább az elkezdetteket és hiába az iskola, ha a munkakörnyezet ilyen silány és elhanyagolt. De ahogy az óvónők maradnak az óvodai feladatoknál, mi is maradunk tanulmányunk tárgyánál, az óvodánál, ebben a részben a „jó” óvodánál, a jó gyakorlat bemutatásánál.

Az óvodában a nevelőtestület szemlélete egységes, a vezető óvónő a saját elképzelései szerint alakította munkatársi gárdáját. Úgy tűnik, ebben nem nagyon játszott szerepet a polgármester által emlegetett pedagógus lakásprogram.

„...Az egységes gondolkodás, az egységes szemlélet nagyon meghatározó! És ez most ebben az évben különösképpen kijött, a gyestről visszajött kolléganőknél... tehát hogy egységes szemléletmóddal, gondolkodással neveljük ezeket a gyerekeket! És nincs előítélet, abszolút nincs a cigányokkal szemben részünkről. Sem szülő, sem gyerekek felé! Nagyon nehéz volt ezt kialakítani. 15 éve, a 16. évet kezdem szeptemberben mint vezető. Rettenetesen nehéz volt kialakítani egy ilyen óvónői testületet. Mert aki nem bírja a másságot, az nem marad meg. Az egy év múlva, ha helye van, elmegy... Volt ilyen. De most úgy érzem, akik vannak, képesek ugyanazt az irányt vagy szemléletet követni, amelyet hosszú éveken keresztül megpróbáltam kialakítani. A »mi lenne, ha a te gyereked lenne?« alapon indult ez az egész. A technikai dolgozókkal kapcsolatosan is, mert nekem az a meglátásom, hogy mindig abba kell belegondolni, hogy mi lenne, ha az én gyerekemmel történe ez.”

Mondhatnánk, lám, milyen egyszerű. Ha pedig ilyen egyszerű, miért nem történik ez meg máshol? Itt most nincs arra mód, hogy a vezető óvónő szakmai életútját elemezzük, kiderítsük, milyen egyéni érdeklődés, milyen szakmai hatások és különös motivációk nyomán alakította ki szemléletét, találta meg azokat a módszereket, amelyek az előítélet-mentes óvodai légkört segítettek kialakítani. Itt csak leír-

jük, hogyan történik a tiszatetényi óvodában az óvodai munkaközösség kialakítása, és talán, ha ez a tanulmány eljut más óvodai szakemberekhez, hasznosíthatják belőle, amit lehet. „...Nagyon fontos az évzáró értekezlet, ahol értékeljük az óvoda munkáját, számomra fontos, hogy ne köntörfalazzunk, hanem őszintén mondjuk meg, mi a probléma, mi a jó, miben tudunk még lépni, mi az, amiben kevésbé léptünk, pedig tudnánk még lépni. Ez a fajta szemléletmód, amelyről úgy érzem, tiszta szívből csinálom, úgy érzem, átveszik. Nemcsak azért veszik át, mert önmaguk is akarják, hanem én egy következetes munkát tudok csak elfogadni, és a gyerek az első! Nagyon fontos! A gyerekközpontúság, és ennek vannak ellenőrzési formái...

Jelenleg 2 tiszatetényi kolléganő dolgozik itt, ketten máshonnan jöttek azután, és itt maradtak, 1 kolléganő jár velem együtt át T.-ről.

Akik itt maradtak, szolgálati lakást kaptak, jól érzik magukat, el tudták fogadni ezt a fajta másságot, és jól érzik magukat... Volt egy időben egy cigányasszony, aki dajka-munkát végzett, egy évig, a többiek majd talán csak nyugdíjjal mennek el, ha megtörténik az óvoda bővítés, számítok arra, hogy cigány dadust alkalmazhatunk. Az iskolában van cigány takarítónő.”

– Ki tudja szűrni, ha valamelyik pedagógus előítéletes a gyerekekkel? – kérdeztük.

„Igen, igen... a mozdulat, a megszólalás, a mimikája, távoltage... de ez nem jellemző. A cigány gyerekek ott ülnek az óvónő ölében... de volt ilyen, aki azt mondta ezelőtt tizenévvvel, hogy te hülye cigány, menj innen! És hát természetesen ezt nem hagytam szó nélkül. Megtörténhet, ha te ezt meg tudod magyarázni, akkor még nem beszélünk arról, hogy ilyen népcsoport, olyan népcsoport, hanem gyerekről beszélünk. Most viszont már az a célunk, és lehet hogy ez a jobb, hogy igenis tudja meg minden gyerek időben, hogy a cigány népcsoporthoz tartozom, de én is vagyok olyan, mint a magyar, mert, mert... És én ezt a szülőknél is próbálom beleplántálni, hogy higgyék el, maguk nem rosszabbak, de ahhoz, hogy tiszták legyenek, meg hogy elfogadja a másik népcsoport, a magyar, magának tisztának kell lenni, a gyerekeknek tisztának kell lenni, nem kiabálhat, nem ordíthat, úgy kell viselkednie, mint a többinek. És gyönyörűen kialakult a reggeli beérkezéskor, a cigány papák-mamák öltöztetik, vetkőztetik a gyerekeket, nincs szóváltás, nincs lopás, nem veszik el semmi, délután ugyanígy van, amikor mennek haza.

Amikor átvettem az óvoda vezetését, idekerültem, akkor csak a kapuig jöhettek be a szülők, az ajtóig, senki nem jöhetett be, se a magyar, se a cigány szülők. Akkor azt mondtam, hogy egyrészt képtelenség egy dajkának 25 gyereket felöltözteteni, mert a cigány szülő türelmetlen, és akkor sokkal türelmetlenebb volt, hogy adjátok már, verte az ajtót, mit csináltok már odabent?! És mondtam hogy ne, öltöztesse a szülő, dajka meg van itt, hogy segítsen és felügyelje a munkát és hál' istennek beindult, és tökéletes módon megy ez a dolog.

Mert én azt gondolom, csak akkor tudunk egyfajta viselkedésmódot megtanítani a cigány szülőknek, ha gyakorolhatja. Ha nem gyakorolja, soha nem lesz rá lehetősége, hogy megtanulja. Ugyanez van az udvarnál is. A biciklitartóba kell betennie a biciklit, korábban úton, útfélen széthagyták...”

Mennyire más a hangneme és tartalma ennek az igényelvárásnak, mint amit egyes önkormányzati tisztségviselőktől hallhattunk! A jó értelemben vett nevelést tűzte ki az óvónő, az óvoda keretein belül. Nem tűzött ki többet, nem akar a roma populáció szószólója, védelmezője, képviselője lenni. Ha óvodába hozod a gyereket, öltöztess, vetkőztess, mosdass meg és fésüld meg. A te gyereked. Aztán meg ne hagyj szanaszét a dolgaidat, ha az óvodába jössz. Ennyi. Egy viselkedési módot gyakorolnak be a szülők, hogy meg is tanulják, és talán akkor a településen nem lesz ennyi torzsalkodás. Talán.

A szülők megnyerése nélkül nincs eredmény. Korábban szó volt arról, hogy van néhány család, amelyet még nem nyert meg az óvoda magának, de a többséget igen. És határozott elképzelések vannak arról, hogy a szülők közreműködése igen fontos.

„...Úgy ítélik meg, hogy jó helyen vannak a gyerekek, rengeteg eszköz, játék van, és okosodnak, hogy iskolába menjenek – az ő szavukkal élve. De azzal, hogy bekapcsoljuk őket dolgokba, hogy játszóházzal, karácsonyra készülünk... első év volt, amikor azt mondtam, hogy megpróbáljuk, hogy a hatalmas fenyőfát az udvaron állítjuk fel. Jöttek a megjegyzések, hogy el fogják lopni, és ki lopja el? A cigányok. Azt mondtam, ha soha nem próbáljuk meg, soha nem fogjuk tudni. Mert amikor ellopták a fenyőfákat, mindenki a cigányokra fogta. Pedig lehettek a magyarok között is! Idén játszóház formájában dobozokat csomagoltak a szülők, a gyerekekkel együtt, mondván, hogy majd felállítjuk a fenyőfát, ők fogják a gyerekekkel együtt felrakni a díszeket, és mondják el a faluban mindenkinek, hogy nincs benne semmi, mert csak szép színes üres dobozok és a gyerekeknek milyen nagy öröm! Ez meg is történt, és a szülőkkel együtt feldíszítettük a fát, és a fa január 8-án került lebontásra és egyetlen egy doboz se hiányzott róla! Akkor azt mondtam, hogy ez óriási eredmény, és nagyon büszkék voltunk rá. Ezt a szülők segítségével értük el, hogy ők részt vettek és tényleg nem volt a csomagban semmi, ők ezt mondták is másoknak és senki nem vitt el semmit. Gyönyörű volt!...”

Minden munkába be kell vonni a szülőket!... A szülői értekezletre 50 százalék jár, de itt se egy hagyományosra kell gondolni, mert az nem sikeres. Programot, programot kell csinálni. Vagy egy videofelvétel, ahol mindenki akarja látni a gyermekét, vagy kiállítást szervezünk a gyerek eszközeiből, vagy egy teadélutánt szervezünk és ott van a szülő és ott van a gyerek. Vagy egy szombat délelőtt, ahol játszunk, és nem veszi észre a szülő, hogy pedagógiai kérdésekről beszélünk. A szülő és gyerek együtt dolgozik, azzal, amit csinál, megkapja azt az információt, hogy mi mire való és miért van rá szükség. Anélkül,

hogy azt érezné, hogy mi ki akarjuk oktatni a szülőt. Amikor januárban vagy szeptemberben kell tudni a szülőnek, hogy mire számíthat az iskolába menő gyereknél, nagyon finoman, hogy itt meg itt meg ebben probléma van, és legyen itt a gyerek, tudunk segíteni, vagy ha ők tudnak otthon segíteni, ők próbálják meg.

Sok jó tapasztalatunk van, én érzem az eredményeket, lehet, hogy a külsők nem, de a faluban érzik...”

A szülők bevonását jelentette az a kirándulás is, ahol a szülők csak a saját belépőjüket fizették. Szilvásváradon és Egerben voltak. Nem volt gond a családi kirándulással, hiszen „a cigány szülők és a nagycsoportos gyerekek tudtak viselkedni. A képtárban, a kazamatákban úgy viselkedek, ahogy kellett. Egyre jobb kapcsolat alakult ki. A szombati gyereknapunknak olyan sikere volt, hogy azt tervezik, jövőre hogyan csináljuk. Volt egy pályaaavató, egy sportbemutató, közös családi versenyek, szalonnát sütöttünk együtt, hallatlan nagy élmény volt.”

De mindez csak az óvodára vonatkozik, ahol jó esetben három évig van ott a gyerek, ahol még nincs házi feladat és egyéb, a szülőket is próbára tevő teljesítmény. „Az iskolában ez a fajta szülői bevonás, ez valahogy elmarad” – vallja be a vezetőnő.

Külön kutatást igényelne, mi történik azokkal a gyerekekkel, családokkal az iskolai években, akik ettől az óvodától, ilyen szellemben kaptak indíttatást. Hol, milyen módon csuklik meg az iskolai előmenetel? A vezető óvónő szerint: „az óvodás gyerekeket gondozottan járatják. Az iskolában nem így van, ott mintha valami törés születne, gondozatlanok, piszkosak, ápolatlan külsővel. Az óvodában nem! Az óvodás szülő öltözködik, egy-két mezétlábas szülő jön, és ha azt mondom, hogy mennyivel csinosabb lenne, ha egy intézménybe úgy menne be, ha cipő lenne a lábán, akkor hallgat rám.”

Az óvoda külön munkáját, amit néha szombat délelőtt vagy egy délutáni családi játszóház megszervezésével vállal, valamifajta jutalmazással kéne elismerni. Erre nem hallottunk utalást. Az óvoda működési feltételei is nagyon szűkösek, mint az alábbiakból kiderül. Megtudtuk, hogy amit külön juttatásként kaphatna az óvoda az oktatásügytől – az emelt fejkvótát –, beépíti az önkormányzat költségvetése a fenntartási költségekbe, mint korábban hallottuk a polgármestertől is. Ezt megerősíti az óvoda vezetője:

„...[a nemzetiségi fejkvótából az óvoda] nem gazdálkodhat. Benne van az egész évi költségvetésünkben, ugyanúgy az energia, minden. És sajnos az a fajta eszközkészlet, amit a gyerekek részére fejlesztésre vásárolhatunk, minimális. Abból a pénzből ilyen célra, hogy bármilyen hiányt, olyan eszközt, ami a fejlesztésre [kellene], mi nem vásárolhatunk, befolyik a nagy kalapba... nem, befolyik a költségvetésbe, és akkor a költségvetés egy részét képezi ez... Januárban a költségvetés készítése előtt leadom az igényemet, de igazából... hát mondhatom azt, hogy a költségvetésünknek ez a 3 százaléka, amit én

a gyerekeknek eszközvásárlásra, kimondottan képességfejlesztés vagy foglalkoztatás céljára fordíthatók, az 300 ezer forint ebben az évben, ez csoportonként 60 ezer forint. Ez minimális.

Mindezt jeleztük a költségvetés elfogadás előtt és az elfogadásán is, de igazából nem történt semmi. A cigány gyerekek oktatása nem fontos. Azt mondják, fölösleges a pénz, mert úgyse lesz belőlük senki meg semmi...

Mert ez nem fontos, mert ez nem érdekes, mert nincs cigány kultúra, mert nem kell nekünk tudni, hogy milyenek, vagy mi volt a cigányok története. Pedig én azt mondom, hogy kell tudnunk, és amíg nincs szakirodalmunk, nincs mire építenünk..."

A fent érzékeltetett fenntartói szellemmel és szemlélettel szemben nehéz megvalósítani még a biciklis gyerek-begyűjtést is, és csak még jobban csodálhatjuk azt a munkát, amelyet az óvoda végez a vezető irányításával.

A pénz ugyan nem minden, de nem árt, ha van. Arra a kérdésünkre, hogy mennyi pénzre lenne szüksége az óvodának ahhoz, hogy fejlesztési elképzeléseit nagyobb gondok nélkül meg tudja valósítani, az alábbi választ kaptuk:

„Az összköltségvetés 20 százaléka kellene ahhoz, hogy megfelelő tárgyi feltételekkel lehessen működni.”

– 2,5 millió a nemzetiségi fejkvóta a gyerekek után. Vajon ezt megkapják pluszban?

A válasz: „Nem kapjuk meg, ez be van építve a költségvetésbe.”

– Ha ezt megkapná az óvoda, mit tudna ebből felmutatni?

A válasz: „Teljesen tudná biztosítani mindazokat a feltételeket azoknak a hiányoknak a pótlására, amit a gyerek otthon nem kap meg a családban. És én itt most nem csak fejlesztő eszközökre gondolok, hanem minden olyan, az életünkkel kapcsolatos eszközre, amit a normál esetben használunk, akár egy mentálhigiénés vagy bármiféle más dolog, amit egy család használhat.”

Tehát nem is kellene olyan sok pénz ahhoz, hogy ez a kitűnően szervezett, szépen rendben tartott, elfogadó légkörű óvoda meg tudja azt valósítani, amit a törvény is előír a számára, és amihez a plusz pénzeket is hozzárendeli. Ne is álmodozzunk arról, mi mindent valósítana meg ez az óvónő akkor, ha nagyobb támogatást kapna fenntartójáról...

Így is próbálkozik:

„...Régebben speciális jellegű fejlesztő foglalkozásokat végeztünk a gyerekekkel, most nincs ilyen, hogy külön fejlesztés, de ami indul 1999. szeptember 1-jével, tartalmazza mindazokat, ami a cigány gyerekek fejlesztésére, illetve az integrált nevelésre vonatkozik. Elsősorban igazán képesség jellegű program, illetve egészségügyi szokások vagy életmód kialakításának alapigényét próbáljuk megalapozni, ami az iskola számára fontos. Ez most fog beindulni, a szakértő ellenőrizheti,

ha az önkormányzat kér egy szakértőt, azon feladatokat ellenőrizheti, amire felkéri az önkormányzat.”

A plusz pénzek elköltésére egyelőre sehol nem alakult ki a pontos szakmai ellenőrzés. Az Állami Számvevőszék dolga a számszaki ellenőrzés, és nem minden településen talált mindent rendben, ami érthető, ha az emelt fejkvóta felhasználásának elmosását figyeltük. A fejkvótán felüli pénzek bekerülnek a költségvetésbe – mint ahogy itt is láttuk –, és a vizes helyiségek felújításától a tábla átfestésig sok mindenre felhasználható.

„...Azt ellenőrizte az ÁSZ, hogy megvan-e az a létszám, amit leadtunk a cigány gyerekek körében, valóban október 15-től járnak-e, és a csoportnaplóban megtörténik-e annak a felzárkóztatásnak a programja, ami lefedi, hogy erre jogosultak vagyunk.”

– Ön szerint szükség lenne-e szakmaibb ellenőrzésre? – kérdeztük.

„Egyrészt szükség lenne, mert önmagában az ember visszajelzést kap, hogy jól teszi-e vagy tehetné-e jobban. Másrészt akkor van értelme az egész támogatásnak, ha arra fordítják az intézmények, amire valóban kapják. De addig, míg valóban nem rendelkezik ez az intézmény ezzel az összeggel, nincs mit számon kérni! Tehát az intézményektől nincs, de az önkormányzatoktól igen!” – hangzott a válasz.

Ennél pontosabban meghatározni az emelt fejkvóta ellenőrzésének problematikáját nem is lehetne.

Természetesen megpróbálnak pályázati pénzeket szerezni, ezt lassan mint a napi élet normális velejáró terhét fogadják el az oktatásügy bármilyen szintjén dolgozók. Ugyancsak hosszú kitérőt jelentene, ha részletesen kifejtenénk annak lehetetlenségeit, hogy a kötelező önkormányzati feladatokat ellátó iskolák, óvodák (kórházak és könyvtárak) dolgozóinak jó részétől elvárják, sőt megkövetelik, hogy ne a versenyszféra béreiért, de a versenyszférához hasonlatos módon pótolják a működési feltételek hiányosságait és pályázatok megírásával, benyújtásával bajmóldjanak. „Minden pályázaton elindulunk, rengeteg eszünk van, sokat pályáztunk. Az óvoda rendelte meg először a Pályázati Figyelőt, és a Sanszot, az első pályázat az enyém volt a faluban, egy teljes programot készítettünk a felzárkóztatásra, egy 400 ezer forintos pályázat volt utána úgy folyamatában. A lányokat is sikerült beoltani, most 5 kolléganő is írt pályázatot, kettő nyert is, segítjük egymást, mert nincs jártassága senkinek, ez közös munka, kellemes érzés.”

Aki ismeri a magyar vidéket, érzékelheti, micsoda innovációs kapacitás rejlik ebben az óvodában, ebben a vezető óvónőben. Ritka az az óvoda, amely maga indítja be a pályázati pénzszerzés pályázati figyellel egybekötött profi módszerét, egy kis faluban.

A fentiek ismeretében persze nem meglepő, hogy mindezt a pozitívumot nem honorálják a falu vezetői, hiszen „keveset kaptunk jutalmat, ez minimális. Bérezés a közalkalmazotti bérezés szerint, egy forinttal sem több. A területi pótlék itt a legkevesebb, Szalókon pl. a

duplája. 2070 forintot kapunk. Mondtuk már többször, hogy valahogy dotálni kellene azokat, akik itt maradnak... Lehetne forráshiányos az önkormányzat akkor, ha valóban ki tudná elégíteni azokat az igényeket az intézményekben, amelyekre valóban szükség van. Amíg az intézmények nem kapják meg, addig persze hogy nem forráshiányos, ezért nem forráshiányos."

Arra már igazán nem tud figyelni a vezetőnő, hogy az étkeztetés sokkal olcsóbban is megoldható lenne, mert „nem itt főzünk, egy vállalkozástól hozzuk az ételt. Hogy megfelelő-e? Is-is. Az orvos ellenőrzi. Régen nem törődik azzal senki, hogy a gyermek korának megfelelő-e a gyereketkeztetés. Senki által nem felügyelt dolog ez. Pedig megérné helyben főzni, de senki nem is akarja megoldani. Sokkal jobb lenne, de ez plusz pénz."

Nem jó, ha egy országos problémát jelentő helyzet megoldásában csakis az egyéni varázsnak van szerepe. Ha – mint láttuk – a hitelesen kommunikáló óvónő kér valamit egy szülőtől, akkor azt magától értetődően teljesítik. Ha csak a személyességnek van szerepe, és ez a személyesség más intézményekben már egészen más, akkor a kapcsolat, a törekeny bizalom könnyen elillan. Mintha az iskolában valami törés jönne létre – mondja az óvónő, hiszen ott nincs egy hozzá hasonló személyiség. A 45 perces, frontális tanítás az, amit megtanultak a pedagógusok, ezt használják. Egy pillanatnyi kétségem sincs arról, hogy ha a vezető óvónő iskolában tanítana, megtalálná a módját, hogyan közelítsen a gyerekekhez, szülőkhöz. A helyi speciális tantervű iskolába nem az óvodából, az iskolából kerülnek be a gyerekek.

Egy utolsó jellemző az óvodáról: feltűnt, hogy van barna baba a játékok között.

„Tavaly vettük ezt, ez cigány baba” – mondta vezetőnő. – „Nagy élmény volt megvásárolni is, meg imádják a gyerekek is. Öt volt a boltban, és ötöt vettünk. Minden csoportban van egy, és imádják a gyerekek. Hát ez is egy cél volt.”

De másutt miért nem az?!

Összefoglalás

Az óvodából sokat mulasztó családokkal készült interjúk alapján az óvodai mulasztások típusait foglaljuk össze az alábbiakban. Ezek nagyrészt pénzzel, az ellátórendszer hiányosságaival összefüggő problémákként fogalmazódnak meg. A kisebbekre vigyázó nagylányok vagy a hiányosan táplált és beteges gyermekek hiányzásai csökkenthetők, helyesebben megszüntethetők lennének. Az ingyenessé tett óvoda, tehát a felszereléseket is biztosító óvoda kialakítása a váltóruha hiányában otthon maradókat is óvodalátogatókká tenné. (A kutatás tapasztalatai alapján azonban elképzelhető, hogy a felszerelés hiánya, vagy a piszkosnak látott és láttatott ruha legitimálja a sokat hangoztatott óvodai kíváncsiságot, a „szokások kialakítása” nehézségei

okozta elutasítást.) A bölcsődés korúak felügyelete is megoldatlan, különösen az egyedülálló szülő kényszerül iskolás gyerekére bízni a kisebbeket. Ha valami miatt el kell mennie hazulról, senki nem megy se iskolába, se óvodába.

Az óvoda elfogadó légköre sokat tehet, de nem mindent. A szeretetteljes, empatikus légkör, amely elfogadja a szülőket is, gyerekeket is, nem ijeszti el az óvodába kicsit is igyekvőket, mint láttuk a fenti két példán. A két, hasonló adottságú, a cigányokkal szemben hasonlóan negatív beállítottságú faluban az óvodák légköre eltér, és eltérnek a látogatottság arányai is. A végtelen szegénység és a beláthatatlan és szinte megoldhatatlan problémahalmaz esetében nem az óvodáztatás kap hangsúlyt, még akkor sem, ha az óvoda olyan, mint Tiszatetőn. Az elutasító, a szülőket hibáztató óvónői szemlélet még a jó szándékú, integrálódni igyekvőt is távol tarthatja, mint Dalospetriben láttuk.

A két esettanulmány bemutatásával azt kívántam igazolni, hogy egészen hasonló jellemzőkkel bíró településeken eltérő az óvoda igénybevétele, s hogy az eltérő óvodáztatást az óvodák eltérő légköre okozza. Az óvodai vezetés igen sokat tehet a hiányzások mérséklésében. Alapvetően azonban a társadalom- és oktatáspolitikai feladata a „jó gyakorlat” segítése, a társszakmák, a szociális munka támogatása és természetesen a romák élet- és munkakörülményeinek a jelenleginél sokkal átgondoltabb, az érintetteket sokkal intenzívebben bevonó segítése. Az olvasók sem tekinthetnek el attól, hogy a megoldásokon gondolkozzanak.

Irodalom

- Csongor Anna: *Szegregáció az általános iskolában*. Oktatókutató Intézet 1991.
Kemény István: A romák és az iskola. *Educatio* 1996, tavasz, 71–83. o.
Kertesi Gábor – Kézdi Gábor: *A cigány népesség Magyarországon*. Socio-typo kiadó Budapest, 1998.
Pik Katalin: Az ombudsman aktáiból. *Barátság* 1998/4.
Pik Katalin: Roma gyerekek és a speciális iskolák. *Educatio* 1999, nyár, 297–311. o.
Rigó Rozália: Tapasztalatok a cigány gyermekekkel foglalkozó intézményekben. *Iskolakultúra* 1995/5. 89–93. o.